

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

ГОНАК ІГОР МИХАЙЛОВИЧ

УДК 339.9

**СТРАТЕГІЧНІ ІМПЕРАТИВИ ЕКОНОМІЧНОГО
СУПЕРНИЦТВА КРАЇН У ГЛОБАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ**

Спеціальність 08.00.02 – світове господарство
і міжнародні економічні відносини

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

ТЕРНОПІЛЬ – 2021

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Західноукраїнському національному університеті Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор економічних наук, професор
Іващук Ірина Олегівна,
Західноукраїнський національний університет,
директор навчально-наукового інституту
міжнародних відносин
ім. Б. Д. Гаврилишина.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Журба Ігор Євгенович,
Хмельницький національний університет,
завідувач кафедри міжнародних відносин
та туризму;

кандидат економічних наук
Марченко Тетяна Володимирівна,
Чернівецький національний
університет імені Юрія Федьковича,
асистент кафедри міжнародної економіки.

Захист відбудеться 22 квітня 2021 року о 14⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 58.082.01 у Західноукраїнському національному університеті за адресою: 46009 м. Тернопіль, вул. Львівська, 11а, зал засідань.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Західноукраїнського національного університету за адресою: 46009 м. Тернопіль, вул. Бережанська, 4.

Автореферат розіслано 22 березня 2021 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
доктор економічних наук, професор

Т. О. Кізіма

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Сучасний розвиток глобальної економіки характеризується перманентними викликами, загрозами та поглибленням розривів в економічному розвитку країн, їхнім періодичним дистанціюванням від визначених Цілей сталого розвитку, послабленням конкурентних позицій. За таких умов трансформуються механізми досягнення країнами стійких позицій у світі із використанням конкурентних переваг, глобальна економіка частково переміщується із реального у віртуальний простір, формуються глобальні мережі, з'являються нові детермінанти конкурентоспроможності. Під впливом цих чинників країни обирають ту чи іншу форму участі в міжнародних відносинах (співробітництво, боротьбу чи суперництво), а також визначають тактику і стратегію зовнішньої політики щодо інших суб'єктів міжнародних відносин.

Економічне суперництво країн є об'єктивним процесом, що формується під впливом як глобального економічного середовища, так і їхньої економічної політики. В останнє десятиліття країни щораз частіше застосовують різні форми економічного суперництва, яке характеризується специфічними рисами, що якісно відрізняють його від конкуренції. Це питання особливо актуалізується в умовах посилення напруженості економічних відносин між країнами та виникнення глобальних осередків конфліктів, що потребує більш ґрунтовного дослідження впливу економічного суперництва на економічний стан країни та формування міжнародних економічних відносин.

Значним є внесок у розробку теоретичного підґрунтя дослідження проблематики виникнення та забезпечення конкурентоспроможності таких зарубіжних вчених: З. Бжезінського, Е. Валерстайна, М. Вебера, Дж. М. Кейнса, М. Кастельса, П. Кругмана, Д. Рікардо, Р. Робертсона, М. Портера, А. Сміта, М. Спенса, Дж. Стігліца, Ф. Фукуями та ін. Проблеми забезпечення конкурентоспроможності країн в умовах глобалізації, її секторальні вияви, регіональні аспекти суперництва досліджували такі вітчизняні вчені: Л. Антонюк, О. Амоша, Я. Базилюк, Ю. Бажал, О. Білоус, О. Булатова, В. Геєць, В. Дергачова, Г. Дугінець, Я. Жаліло, І. Журба, Р. Зварич, О. Іващенко, І. Іващук, Б. Кваснюк, В. Козюк, В. Кончин, Н. Кравчук, Ю. Курнишова, А. Мокій, Д. Лук'яненко, Т. Марченко, С. Мочерний, О. Николук, В. Панченко, Ю. Пахомов, Ю. Полунєєв, Н. Резікова, К. Савчук, Є. Савельєв, О. Сохацька, В. Хаустова, О. Швиданенко, О. Шнипко, О. Цапко та ін.

Проте означена тематика є багатогранною й окремі її аспекти в умовах зростання невизначеності у глобальній економіці є неповною мірою обґрунтованими. Зокрема, подальшого наукового пізнання потребують питання виявлення імперативів економічного суперництва країн, систематизації чинників, що визначають його стан для країн світу, в тому числі України, в умовах нових глобальних протистоянь. Отже, існує об'єктивна потреба у теоретичному та практичному обґрунтуванні економічного суперництва як однієї з форм міжнародних відносин, що зумовило вибір теми дисертації, визначило логіку дослідження, дало змогу сформулювати мету та завдання.

Зв'язок роботи з науковими програмами і темами. Основні положення і рекомендації дисертаційної роботи є складовими науково-дослідних робіт Західноукраїнського національного університету, зокрема: держбюджетного фундаментального дослідження «Становлення альянсу Польщі, Чехії, Словаччини, Угорщини та України як Вишеградської п'ятірки: контекст регіональної економічної інтеграції» (державний реєстраційний номер 0119U100528), де автором розглянуто особливості стратегічного партнерства України з країнами Вишеградської четвірки; науково-дослідної роботи кафедри міжнародної економіки «Розвиток міжнародних відносин України в системі світової та європейської економічної інтеграції» (державний реєстраційний номер 0114U001085), а саме в розробці підрозділу «Інтеграція національних економік в глобальне економічне середовище», в межах якого автором запропоновано напрями глобальної інтеграції України з урахуванням національних інтересів; госпдоговірної науково-дослідної теми «Стратегічні напрями розвитку індустрії дорогоцінних металів та дорогоцінного каміння України в умовах глобалізації» (державний реєстраційний номер 0119U103823), де автором визначено особливості суперництва країн на сировинних ринках, у тому числі на ринку золота.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є поглиблення теоретичних засад економічного суперництва країн у глобальній економіці, виокремлення стратегічних імперативів і розробка на цій основі практичних рекомендацій щодо економічного суперництва України.

Відповідно до зазначеної мети та логіки дослідження окреслено і вирішено комплекс таких завдань:

- провести теоретичний дискурс щодо конкуренції суб'єктів глобальної економіки для систематизації основних концептів конкуренції та суперництва і формулювання основних понять;
- з'ясувати сутнісні характеристики економічного суперництва у глобальній економіці для виокремлення стадій його розвитку та стратегічних імперативів;
- розкрити сучасний стан середовища економічного суперництва країн для з'ясування основних інституційних підходів до його регулювання;
- розробити методологічну послідовність оцінювання економічного суперництва у глобальній економіці для ідентифікації країн за визначеними характеристиками;
- проаналізувати технології економічного суперництва країн для підтвердження дихотомії його результативності для країн та обґрунтування системних суперечностей застосування захисних заходів;
- розглянути стан економічного суперництва у сировинних галузях, на ринках високотехнологічного виробництва та зброї для виявлення особливостей поведінки країн-імпортерів та експортерів;
- виявити сучасні позиції України в системі глобальної конкурентоспроможності для ідентифікації її конкурентних переваг в економічному суперництві;
- здійснити оцінювання факторів впливу на економічне суперництво України для виявлення викликів та можливостей її позиціонування в глобальній системі економічного суперництва;

– окреслити пріоритети та стратегії зменшення негативних наслідків впливу економічного суперництва на національні економіки з урахуванням стратегічних імперативів з метою їхнього використання країнами.

Об’єктом дослідження є економічне суперництво у глобальній економіці.

Предметом дослідження є теоретико-методичні та прикладні засади формування стратегічних імперативів економічного суперництва країн під впливом глобальних трансформацій.

Методи дослідження. Методологічною основою дослідження є діалектичний метод наукового пізнання, що сприяв розкриттю особливостей становлення і розвитку процесів економічного суперництва. Для досягнення мети дисертаційної роботи та вирішення окреслених завдань у процесі дослідження використано загальнонаукові і спеціальні методи: історико-логічний (при дослідженні питань еволюційного виникнення конкуренції та економічного суперництва країн, формування середовища економічного суперництва); теоретичного узагальнення (для формування понятійного апарату дослідження); абстрактно-логічний (для формулювання гіпотез і висновків); аналізу, синтезу, кількісного порівняння й узагальнення (для характеристики основних технологій суперництва на окремих світових ринках, ідентифікації позицій країн за вибраними для дослідження показниками, визначення позицій України за рейтингом глобальної конкурентоспроможності); економетричного моделювання, в тому числі інструментарій факторного, кореляційного та регресійного аналізу (для встановлення основних залежностей при оцінюванні конкурентоспроможності країни, виявлення факторів впливу на економічне суперництво, розробки прогнозної моделі для України); візуальний (табличний і графічний) (для візуалізації результатів дослідження).

Інформаційно-фактологічною базою дисертації є фундаментальні праці зарубіжних і вітчизняних науковців, статистичні дані Світового банку, Організації економічного співробітництва та розвитку, Світової організації торгівлі, офіційні публікації міжнародних дослідницьких організацій, звітні і статистичні дані Державної служби статистики України, матеріали аналітичних досліджень, періодичних видань, інтернет-ресурсів.

Наукова новизна одержаних результатів. Наукова новизна отриманих результатів полягає у розв’язанні важливого науково-прикладного завдання – поглиблення теоретичних засад економічного суперництва країн у глобальній економіці, виокремлення стратегічних імперативів і розроблення практичних рекомендацій щодо підвищення ролі економічного суперництва у зовнішній політиці України. Основні наукові положення, отримані особисто автором і винесені на захист, полягають у такому:

уперше:

– розроблено теоретичну модель економічного суперництва країн у глобальній економіці з виокремленням таких стратегічних імперативів: екологічність розвитку, соціальна орієнтація бізнесу, мілітаризація економіки, інформатизація, інноваційність, розвиток людського капіталу, які визначають основні сучасні тренди економічного суперництва. Застосування такого підходу дало можливість обґрунтувати роль національної економічної та

зовнішньополітичної доктрин у формуванні базових пріоритетів економічного суперництва та визначити її головним драйвером конкуренцію основних суб'єктів міжнародних економічних відносин;

удосконалено:

– понятійний апарат дослідження, зокрема запропоновано економічне суперництво розглядати як явну або приховану боротьбу (конфронтацію) у системі міжнародних відносин з метою досягнення конкурентних переваг чи певного економічного, соціального, політичного й іншого ефекту з використанням засобів економічного, соціального, військового, інформаційного, юридичного, терористичного та іншого впливу одного суб'єкта міжнародних економічних відносин (країни, її економічного чи політичного блоку, міжнародної організації, великої національної фірми чи ТНК за підтримки уряду країни) на іншого. На відміну від існуючих, запропонований підхід розширює коло суб'єктів, які залучені до процесів економічного суперництва, та дає змогу аргументувати дихотомію результативності економічного суперництва країн у глобальній економіці;

– концептуальні підходи до виявлення сутнісних характеристик економічного суперництва на основних сировинних ринках, що, на відміну від існуючих, дали змогу виокремити основні тенденції економічного протистояння країн на цих ринках під впливом глобалізації, які посилюються через неоднорідність ресурсного потенціалу, просторові асиметрії економічного розвитку країн і відмінності в економічних пріоритетах, різновекторність інтересів, можливості застосування силових методів впливу на країну-суперника;

– наукові підходи до виокремлення стадій розвитку економічного суперництва, що, на відміну від існуючих, дозволили показати, що кожна з них може існувати самостійно та по різному впливати на стан відносин між країнами: виникнення суперечливої ситуації у відносинах між суб'єктами міжнародних економічних відносин – наявна природна або спровокована суперечність і відповідна напруга у відносинах між суб'єктами; загострення суперечки або конфлікту, що безпосередньо впливатимуть на економічний стан сторін суперечки або конфлікту – наявність напруги (інколи високої) у відносинах; вирішення суперечки або конфлікту із встановленням нової економічної рівноваги або його загострення до стану економічної війни чи іншого виду війни;

– інституційні підходи до регулювання середовища економічного суперництва країн у глобальній економіці, зокрема підтверджено, що глобальна інфраструктура міжнародної взаємодії дуже динамічна та розвивається доволі асиметрично, а також виокремлено два її рівні: наднаціональний і національний. Такий підхід, на відміну від існуючих, дав змогу виявити характер взаємодії різних інститутів у процесі застосування механізмів регулювання світогосподарських процесів;

набули подальшого розвитку:

– науково-методичні підходи до оцінювання економічного суперництва країн на основі конкурентоспроможності, у яких акцентовано на виявленні клубної конвергенції країн, визначенні чинників та розрахунку факторів впливу

на економічне суперництво, що дало можливість сформулювати стратегічні пріоритети для подолання країнами негативних наслідків від економічного суперництва у глобальній економіці;

– визначення системних суперечностей при застосуванні країнами захисних заходів у процесі економічного суперництва, що дало змогу розрахувати відносні величини динаміки (базові та ланцюгові) таких заходів щорічного державного втручання у міжнародну торгівлю, встановити зв'язок між світовим зовнішньоторговим оборотом і щорічним державним втручанням у міжнародну торгівлю через заходи протекціонізму;

– системні характеристики економічного суперництва України в умовах нового глобального протистояння, на основі чого побудовано модель факторів, які відображають стратегічні імперативи економічного суперництва, сформульовано пріоритети подолання негативних наслідків від дій економічних суперників і здійснено інтервальний прогноз позиціонування країни за індексом глобальної конкурентоспроможності.

Практичне значення одержаних результатів. Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що основні теоретичні положення, висновки і рекомендації, сформульовані в дисертації, можуть бути використані при розробці стратегічних напрямів підвищення конкурентоспроможності України з урахуванням сучасних тенденцій економічного суперництва у глобальній економіці. Одержані в процесі дослідження результати доведені до рівня практичних пропозицій і прийняті до впровадження: Міжнародною торговою палатою ІСС Ukraine (довідка № 48 від 28.01.2021 р.), Управлінням міжнародного співробітництва та фандрайзингу Тернопільської обласної державної адміністрації (довідка № 296-8/01-11 від 18.09.2020 р.); Управлінням стратегічного розвитку міста Тернопільської міської ради (довідка № 310/2 від 24.11.2020 р.); ТзОВ «ДРЕБЕРІС» (довідка № 01 від 20.01.2021 р.). Основні положення та результати дисертаційної роботи використано у навчальному процесі Західноукраїнського національного університету (довідка № 126-31/335 від 20.02.2020 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійно виконаною науковою роботою. Наукові результати, що виносяться на захист, отримані автором особисто. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, використано лише ті ідеї та положення, які є результатом самостійного дослідження автора.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та результати дисертаційної роботи доповідалися й отримали схвальні відгуки на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Економіка сталого розвитку: теоретичні підходи та практичні рекомендації» (м. Київ, 2015 р.), «Проблеми глобалізації та регіоналізації світової економіки» (м. Тернопіль, 2016 р.), «Науковий диспут: питання економіки, підприємництва та фінансів» (м. Дніпропетровськ, 2016 р.), «Формування та розвиток інноваційного потенціалу економіки України» (м. Ужгород, 2017 р.), «Перспективи розвитку національної економіки в умовах змін ринкового середовища» (м. Одеса, 2017 р.), «Моделювання та прогнозування соціально-економічного міжнародного співробітництва» (м. Київ, 2017 р.), «The Formation of Modern Economic Area»

(м. Рига, 2017 р.), «Проблеми сучасної Європи та України» (м. Тернопіль, 2018 р.), «Цифрова економіка: тренди та перспективи» (м. Тернопіль, 2018 р.), «Вектори розвитку науки і бізнесу в глобальному середовищі: тренди та перспективи» (м. Тернопіль, 2019 р.), «Україна в умовах трансформації міжнародної системи безпеки» (м. Львів, 2019 р.), «Сучасні тенденції забезпечення ефективності економіки держави» (м. Київ, 2020 р.), «Перспективи розвитку освіти, науки і бізнесу в глобальному середовищі» (м. Тернопіль, 2020 р.) та ін.

Публікації. Основні наукові положення, висновки та результати дисертаційної роботи опубліковано у 35 наукових працях загальним обсягом 13,76 д. а. (з яких особисто автору належать 13,01 д. а.), у тому числі: 14 статей у наукових фахових виданнях України, 1 публікація – у науковому періодичному виданні іншої держави, 1 публікація – в іншому науковому виданні, 19 публікацій за матеріалами міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференцій.

Структура і обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертаційної роботи становить 247 сторінок, з них 186 сторінок основного тексту. Дисертація містить 32 таблиці, 36 рисунків та 8 додатків на 37 сторінках. Список використаних джерел налічує 272 найменувань на 24 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У першому розділі «**Теоретичні концепти економічного суперництва країн у глобальній економіці**» досліджено теоретичні основи економічного суперництва у взаємодії із конкуренцією, виокремлено сутнісні характеристики й імперативи економічного суперництва країн у глобальній економіці, проаналізовано середовище їхнього суперництва.

Обґрунтовано, що процеси глобалізації у XXI ст. виступають не лише феноменом сучасної парадигми глобального розвитку, але й поглиблюють існуючі виклики для національних економік, які дедалі частіше застосовують національний економічний егоїзм. Підтверджено, що прагнення країн отримати переваги над іншими в усіх сферах суспільного життя, використовуючи різні допустимі та недопустимі методи захисту національних інтересів, загарбання нових ринків, утримання існуючих позицій, завоювання нових територій, сформувався історично. Встановлено, що глобальна економіка створила сприятливе середовище для швидкої зміни країнами позиціонування у глобальному просторі, застосовуючи навіть заборонені методи конкурентної боротьби, які провокують численні конфліктні ситуації та торговельні війни. Підтверджено, що формується нова багатополярна модель світового економічного порядку, але й на світовій арені з'явилися і продовжують формуватися нові центри не лише економічної, а й технологічної та військової сили, що щораз більше провокує появу нових зон конфліктів і суперечностей інтересів.

Визначено, що процес конкуренції на кожному історичному етапі має певні особливості, тому відповідно змінюються форми та інструменти, які країни використовують для досягнення власних інтересів в умовах зростаючого протистояння у глобальній економіці. Разом з тим, глобальна економіка нині є

надмірно поляризованою, тому країнам недостатньо демонструвати стійке економічне зростання, щоб утвердитися у ролі лідерів у глобальному просторі.

З'ясовано, що поняття суперництва щодо країн є малодослідженим у науковій літературі. На основі узагальнення концептуального базису конкурентоспроможності й економічного суперництва встановлено, що найчастіше, коли йдеться про позиціонування країн у глобальному просторі та реалізацію ними національних інтересів, використовують поняття «конкуренція». Проте під впливом змін умов конкурентної боротьби країн, орієнтації їхньої зовнішньополітичної доктрини на встановлення лідерства у світі, а не лише на отримання вигоди від участі у світогосподарських процесах у вигляді зростання економічного добробуту, конкуренція може трансформуватися в економічне суперництво. Доведено, що суперництво передбачає певні стадії погіршення відносин між країнами, перш ніж ситуація сформується як критична, тому, коли відбувається загострення відносин між країнами, методами конкурентної боротьби неможливо вирішити це питання.

Зважаючи на те, що держави є основними суб'єктами міжнародних економічних відносин, суперництво між країнами посилюється через неоднорідність ресурсного потенціалу та відмінності в економічних пріоритетах розвитку, а отже, через різні їхні інтереси. Відповідно економічне суперництво країн найбільш яскраво виявляється на ринках сировинних ресурсів і високотехнологічної готової продукції, що пов'язано з обмеженістю забезпечення різних країн ресурсами та неможливістю виробництва більшістю з них високоякісної науко-, капітало- та ресурсомісткої продукції з великою часткою доданої вартості.

Визначено передумови загострення економічних відносин між країнами до стану суперництва та обґрунтовано роль конкуренції як її основного драйвера. Запропоновано авторське розуміння економічного суперництва, яке охоплює різних суб'єктів міжнародних відносин, у тому числі ТНК, та різнопланові заходи впливу на суперника, причому не лише економічні. За результатами дослідження побудовано теоретичну модель економічного суперництва у глобальній економіці, в якій запропоновано такі стратегічні імперативи: екологічність розвитку, соціальну орієнтацію бізнесу, мілітаризацію економік, інформатизацію, інноваційність, розвиток людського капіталу (рис. 1).

Аргументовано, що економічне суперництво доцільно розглядати у двох виявах: як позитивне явище, яке свідчить про високу конкурентоспроможність країни і здатність утримувати міцні позиції у захисті національних інтересів, і як негативне явище, що виявляється в агресивній експансіоністській політиці, коли відносини між країнами загострюються, що підтверджує дихотомію його результативності. Виокремлено інструменти економічного суперництва, які впроваджуються через механізм національної внутрішньої економічної політики, та запропоновано їхній поділ на добровільні (основі цілі такої зовнішньої політики країни – використання конкурентних переваг) і вимушені (коли вони є відповіддю на агресивні економічні дії країн-суперників або ж вводяться на вимогу глобальних інституцій).

Рис. 1. Теоретична модель економічного суперництва країн у глобальній економіці

** розроблено автором*

Підтверджено, що суперництво між країнами відбувається в змінному середовищі, тому воно дедалі більше потребує регулювання, де важливу роль відіграють глобальні інституції, тоді як значення національних поступово знижується. Аргументовано, що існуюча глобальна інфраструктура міжнародної взаємодії країн розвивається доволі асиметрично, тому утворюються нові центри прийняття глобальних рішень і водночас посилюються суперечності між ними. Загалом це впливає на характер механізмів регулювання світогосподарських зв'язків та взаємодії різних інституцій. На основі аналізу основних світових і регіональних тенденцій регулювання економічних процесів ідентифіковано інституційний механізм впливу на економічне суперництво у глобальній економіці, що має два основні рівні: наднаціональний (у тому числі реальний та віртуальний) і національний.

У другому розділі «Аналіз імперативів економічного суперництва країн в умовах глобалізації» розкрито методичні підходи до оцінювання економічного суперництва країн та ідентифіковано їхні позиції за обраними показниками, досліджено технології такого суперництва, визначено його особливості у сировинних галузях, розкрито роль милітаризації економік як імперативу економічного суперництва країн.

Аргументовано, що оцінювання економічного суперництва країни доцільно проводити на основі визначення конкурентоспроможності національної економіки з доповненням показниками, що відображають базові стратегічні імперативи такого суперництва країн. Проведене оцінювання позицій країн за окремими показниками засвідчило, що не завжди економічний добробут та висока конкурентоспроможність відображають країну як суперника у глобальному просторі. Наприклад, Китай як країна з високим рівнем конкурентоспроможності та низьким рівнем ВВП на одну особу, є вагомим суперником для багатьох країн не лише в азіатському регіоні; Катар, Люксембург і Сінгапур із високим ВВП на одну особу мають таку саму конкурентоспроможність, як країни з набагато

нижчим показником. Запропоновано при аналізі рівня економічного суперництва країн враховувати стан їхньої військово-економічної потужності, що оцінюється Індексом військової сили. За результатами оцінювання позиціонування країн за такими показниками як Індекс військової сили та Індекс глобальної конкурентоспроможності встановлено, що вибірка країн, що досліджуються, є неоднорідною (рис. 2), проте багато країн-лідерів за рівнем конкурентоспроможності підкріплюють власні позиції військовими чинниками, лідерами за якими є США, Росія, Китай, Індія і Франція.

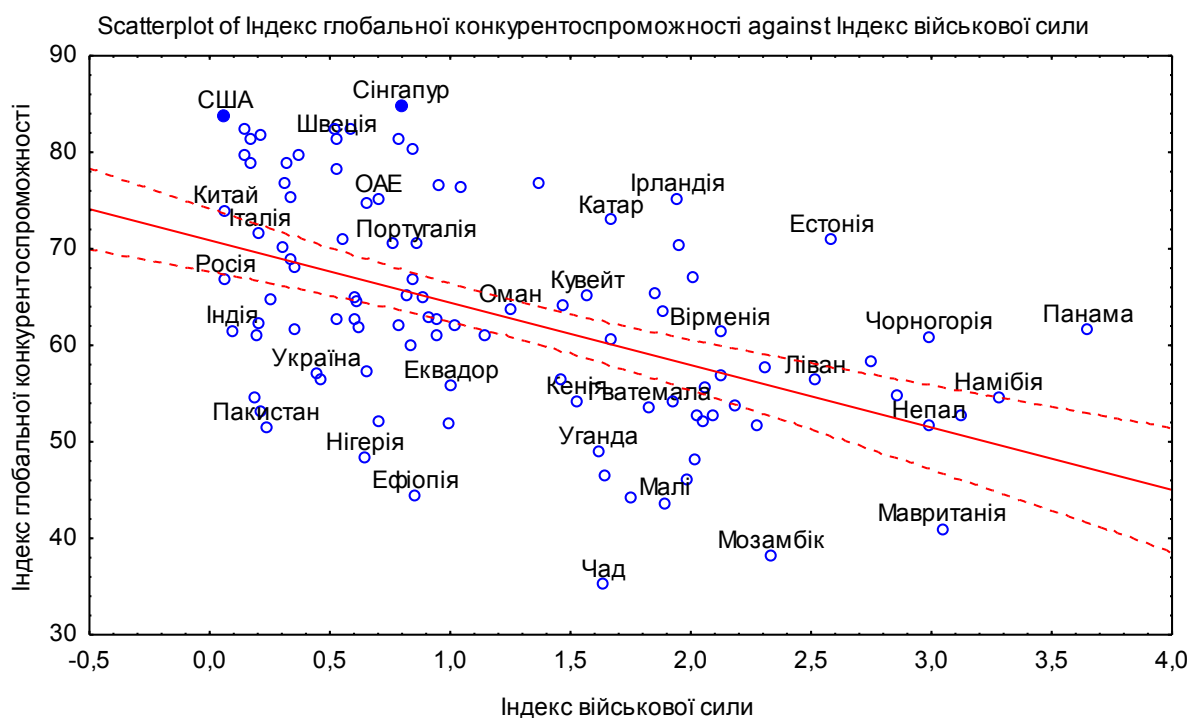

Рис. 2. Позиціонування країн за Індексом військової сили та Індексом глобальної конкурентоспроможності в 2019 р.*

* побудовано автором за даними Світового економічного форуму та Global Firepower

Проведено аналіз розподілу країн за рівнем конкурентоспроможності у світовій економіці за період 2009–2019 рр. та оцінено ступінь його нормованості. Зважаючи на те, що країни проводять внутрішні реформи для підвищення рівня власної конкурентоспроможності та у відповідь на дії країн-суперників, висунуто гіпотезу про існування клубної конвергенції між ними за рівнем конкурентоспроможності та здійснено оцінювання їхніх переміщень із нижчого рівня на вищий і навпаки. Отримані матриці переходів для кожного року та періоду загалом і розраховані коефіцієнти варіації продемонстрували, що максимальна кількість переміщень і найвища мінливість характерні для 2018 р. Матриця переходів країн між клубами за аналізований період (при початковому періоді – 2009 р. і кінцевому – 2019 р.) вказує на 33 таких переходи, причому лише одна країна зробила різкий перехід між клубами – це Коста-Ріка (табл. 1). За результатами проведених розрахунків можна стверджувати, що переходи між групами існують, проте їхня частота доволі низька, причому різкі переходи відсутні, що вказує на слабку конвергенцію.

Структура переходів країн між клубами в 2009–2019 рр.

Квартилі/кількість переходів	Кінцевий стан				Кількість країн	Напрямок переходу	Країни
	1	2	3	4			
Початковий стан	1		7		7	1_2	Албанія, Вірменія, Боснія і Герцеговина, Еквадор, Кенія, Киргизстан, Парагвай
						2_1	Сальвадор, Гватемала, Гондурас, Іран, Руанда, Сенегал
	2	6		7	13	2_3	Болгарія, Колумбія, Хорватія, Греція, Казахстан, Латвія, Румунія
						3_2	Ботсвана, Бразилія, Індія, Йорданія, Чорногорія, Панама
	3	1	6		3	3_1	Коста-Ріка
	4			3		3_4	Італія, Іспанія, Естонія
Кількість країн	7	13	7	3	33		Чехія, Чилі, Саудівська Аравія

* розраховано автором за даними Світового економічного форуму

З'ясовано, що перехід країн від конкуренції до економічного суперництва визначається такими чинниками: зміна структури глобальних ризиків; співіснування двох тенденцій – глобалізації та регіональної інтеграції, причому в останньому випадку позитивно є наближена схожість розвитку країн, їх етнічна компліментарність і ціннісно-культурна спільність; посилення протекціоністських заходів у зовнішньоекономічній політиці країн. Проведений аналіз державного втручання у міжнародну торгівлю через упровадження обмежуючих заходів підтвердив їх активне використання. Ідентифіковано країни за рівнем застосування обмежуючих заходів.

Визначено основні проблеми, що зумовлюють перехід економічного суперництва у фазу протистояння: зростання зовнішньої заборгованості країн і потрапляння до «боргової ями»; непряме перешкодження експорту й імпорту; заборона продажу (ембарго) зброї, товарів подвійного призначення, високотехнологічної продукції, важливих сировинних товарів; укладання невзаємовигідних міжнародних договорів та інше. Обґрунтовано, що у зовнішній політиці країни для досягнення власних економічних інтересів використовують як економічну зброю, так і військові операції.

Обґрунтовано значення гібридних війн і виникнення локальних конфліктних територій усередині країни за ініціативи іншої країни-суперника, що дестабілізує економічну ситуацію в країні та соціально розшаровує суспільство. Така практика особливо поширена на пострадянському просторі. Однак досвід Сирії свідчить, що залученими до поглиблення проблеми та одночасного її вирішення є не лише Росія, а й країни Європи, куди спрямований основний потік біженців. Аргументовано, що політика застосування міжнародних санкцій до країн, що порушують взяті зобов'язання, може бути обмежуючим, але не стримуючим засобом для проведення агресивної економічної політики країн-суперників. Прикладом є міжнародні санкції проти Росії, спрямовані на зупинення агресії проти України.

Виокремлено особливості суперництва країн на ринках продовольства і сільськогосподарської сировини. Систематизовано заходи, які експортери й імпортери продовольства і сільськогосподарської сировини використовують для впливу на ці ринки, послаблюючи існуючі конкурентні переваги країн у конкретних сферах.

Обґрунтовано, що суперництво країн за паливно-енергетичні ресурси та ринки збуту призводить до військово-політичної й економічної напруженості, тому позитивні та негативні сценарії розвитку економічних й політичних подій у країнах-імпортерах та експортерах енергоресурсів по-різному впливають на цінову динаміку. Країни-експортери сировинних паливно-енергетичних ресурсів з метою досягнення довгострокових, позитивних для себе, тенденцій на світовому сировинному паливно-енергетичному ринку і максимізації прибутків національних товаровиробників організують картельні змови виробників та експортерів, створюючи штучний дефіцит сировинних паливно-енергетичних товарів на світовому ринку, зменшуючи видобуток природного газу чи нафти тощо. Для підтвердження впливу мілітаризації економіки як одного з головних імперативів економічного суперництва країн виокремлено основні інструменти суперництва на світовому ринку зброї.

У третьому розділі «**Стратегічні імперативи узгодження національних інтересів країн в системі глобального економічного суперництва**» розкрито особливості позиціонування України в процесах глобального економічного суперництва, розраховано фактори впливу на економічне суперництво України, визначено пріоритети впливу стратегічних імперативів на економічне суперництво країн.

У процесі дослідження встановлено, що під впливом внутрішніх викликів і зовнішніх загроз позиції України в системі економічного суперництва та глобальної конкурентоспроможності зазнають значних трансформаційних змін. Діаграма розсіювання показника позиціонування (рангу) України за Індексом глобальної конкурентоспроможності за 2007–2019 рр. вказує на доволі значні коливання (від 72 до 89 місця) у різні періоди. За результатами оцінювання конкурентних позицій України у світі визначено основні конкурентні переваги та здійснено інтервальний прогноз її позиції в цьому рейтингу (табл. 2).

Таблиця 2

**Інтервальний прогноз позиціонування України в рейтингу країн
за Індексом глобальної конкурентоспроможності**

Період	<i>MSE</i>	<i>MAE</i>
2020 р.	84,73±2,002	84,73±1,588
2021 р.	84,596±2,002	84,596±1,588
2022 р.	84,564±2,002	84,564±1,588
2023 р.	84,513±2,002	84,513±1,588
2024 р.	84,489±2,002	84,489±1,588

* розраховано автором на основі даних Світового економічного форуму

Зважаючи на визначені стратегічні імперативи економічного суперництва країн, проаналізовано їхній вплив на підвищення конкурентоспроможності

України та її позиціонування у глобальному просторі на основі використання інструментарію факторного аналізу.

Здійснено аналіз стратегічних документів розвитку України на предмет врахування в них питань конкурентоспроможності та економічного суперництва. На основі проведення SWOT-аналізу визначено слабкі та сильні сторони, загрози та можливості позиціонування України в глобальній системі економічного суперництва з урахуванням глобальних інтеграційних процесів.

Аргументовано, що кожна країна прагне підвищити власні позиції економічного суперництва у глобальній економіці, що актуалізує питання вибору механізму, здатного формувати і реалізовувати конкурентні переваги. Для виявлення залежності економічної конкурентоспроможності країн ($n=116$, $t - 2019$ р.) від імперативів економічного суперництва (обрано 11 показників) побудовано багатофакторну лінійну модель:

$$Y = 16,8334 + 0,291x_1 + 0,00017x_2 + 0,11386x_3 + 0,03174x_4 + 0,2422x_5 + 0,0209x_6 - 0,09212x_7 + 0,0554x_8 + 0,00943x_9 + 0,126x_{10} + 0,18315x_{11} \quad R^2 = 0,92198 \quad (1)$$

де: y – Індекс конкурентоспроможності, x_1 – Індекс легкості ведення бізнесу, x_2 – ВВП на 1 особу, ПКС (current international \$), x_3 – високотехнологічний експорт (% від промислового експорту), x_4 – військові витрати (% від ВВП), x_5 – військові витрати (% від загальних державних витрат), x_6 – експорт товарів і послуг (% ВВП), x_7 – імпорт товарів і послуг (% ВВП), x_8 – промисловість, додана вартість (% ВВП), x_9 – приватні користувачі інтернет (% від чисельності населення), x_{10} – Індекс екологічної ефективності, x_{11} – Індекс соціального прогресу.

Не виявлено значного впливу показників тих імперативів, які є важливими при економічному суперництві країн, коли залучаються інші, неекономічні, чинники. З метою оцінювання впливу зазначених змінних (12 показників) на економічне суперництво країн використано модуль «Factor Analysis» в програмі «Statistica 12». За результатами розрахунків виявлено три фактори та побудовано факторну модель залежності економічного суперництва від кількісних показників основних імперативів.

Обґрунтовано, що країни у глобальній економіці доволі часто опиняються перед вибором форми реалізації національної економічної та зовнішньополітичної доктрини, яка визначає сценарії їхньої поведінки. Визначено зростаючу роль транснаціональних компаній у процесах економічного суперництва в глобальній економіці. Підтверджено суперечності доктринальних підходів сталого розвитку глобальних інституцій із структурними трансформаціями та цілями розвитку країни, особливо тих, які перебувають на межі виживання. Виявлено складнощі у дотриманні екологічних і соціальних стандартів у країнах, які посідають лідируючі позиції в рейтингах глобальної конкурентоспроможності та мілітаризації економік. Сформульовано стратегії поведінки країн залежно від їхніх позицій як учасників конкурентних відносин чи суперників у процесах економічного суперництва, реалізація яких залежатиме: від здатності реагувати на зовнішні виклики, які здебільшого мають гібридний характер, внутрішньої економічної політики країн, технологічних перетворень і зовнішньоекономічної активності.

ВИСНОВКИ

У дисертації запропоновано новий підхід до вирішення важливого науково-прикладного завдання – поглиблення теоретичних засад економічного суперництва країн у глобальній економіці з виокремленням стратегічних імперативів і розроблення практичних рекомендацій щодо підвищення ролі економічного суперництва у зовнішній політиці України. Одержані результати дали змогу сформулювати теоретичні і практичні висновки та рекомендації.

1. Розвиток глобальної економіки в ХХІ ст. провокує нові загрози та виклики для розвитку національних економік, які не завжди спроможні їм протистояти. Обмеженість ресурсів і пріоритет національних інтересів поглиблюють існуючі суперечності в системі міжнародних економічних відносин. Підтверджено, що геополітична та гео економічна карти світу характеризуються значною дисперсією, присутні регіональні відмінності в економічному зростанні країн. Систематизовані теоретичні концепції дослідження розкривають здебільшого питання конкурентоспроможності країн. Водночас позиціонування країн у глобальному економічному просторі лише на основі конкурентних переваг не завжди забезпечує реалізацію національних економічних інтересів, що дедалі більше поглиблює суперечності між країнами. Крім того, країни по-різному реагують на вияви загрозливих дій з боку країн-суперників, тому змінюються стратегії їхньої зовнішньої політики та відбуваються внутрішні структурні трансформації.

2. Країни дедалі частіше застосовують різні форми економічного суперництва під впливом чинників, що формують їхні стратегічні імперативи. Метою економічного суперництва поряд із збереженням або нарощенням конкурентних позицій є: завоювання нових ринків; ослаблення економіки іншої країни; зміна структури економіки суперника та знищення окремих її галузей; економічна оборона в умовах недружніх економічних дій країни-суперника. Форми економічного суперництва можуть бути помірковані й агресивні, залежно від економічної потужності країни-суперника та цілей, яких заплановано досягти. Країни можуть використовувати валютні обмеження; запроваджувати ембарго; ініціювати торговельно-економічні війни; організовувати промисловий шпіонаж; здійснювати військово-політичний вплив на економічну сферу (економічна підтримка сепаратистських регіонів у країнах-супротивниках, стимулювання корупції); припиняти постачання сировинних ресурсів для блокування діяльності стратегічно важливих підприємств; зловживати антидемпінговими розслідуваннями, стандартами та фітосанітарними нормами; бойкотувати товари тощо.

3. Систематизовано практику глобальних інституцій із регулювання економічного суперництва суб'єктів міжнародних економічних відносин. Підтверджено, що сьогодні країни все частіше нездатні запроваджувати механізми захисту національних інтересів через прийняті зобов'язання за членства в міжнародних організаціях або через слабкість внутрішніх державних інститутів, спроможних адекватно реагувати на зовнішні виклики. Одним із викликів для країн також є віртуалізація економіки, що супроводжується численними кібератаками, які за значущістю прирівнюються до геополітичних проблем.

4. На основі фрагментації глобального простору за рівнем конкурентоспроможності країн і показниками, що є кількісними вимірниками базових стратегічних імперативів економічного суперництва, аргументовано, що існують значні розриви між країнами, які не дають їм змоги повною мірою використовувати власні конкурентні переваги. Одні країни використовують свій економічний потенціал, інші – ресурсний, а треті, наприклад, – військовий, щоби витримати конкурентну боротьбу із країною-суперником. Доведено, що у світі сформувалася стійка тенденція до поділу країн на клуби за рівнем конкурентоспроможності.

5. Доведено, що глобальні трансформації та пришвидшена лібералізація економічних відносин між країнами відбуваються паралельно із їхнім тяжінням до національного економічного егоїзму і застосування ними протекціоністських заходів, найтипівішими серед яких є такі: митні бар'єри у формі прямих і непрямих обмежень, перешкоджання доступу на ринок, заходи дискримінаційного характеру, субсидії вітчизняним компаніям для корекції конкуренції на внутрішньому ринку чи боротьби з демпінгом та інші. Популярним засобом умиротворення агресивної політики одного з суперників у міжнародній практиці є санкційний тиск.

6. Дослідження основних виявів економічного суперництва країн на світових сировинних ринках та ринках високотехнологічних товарів і зброї дало змогу визначити ті інструменти суперництва, які найчастіше використовують країни-експортери та країни-імпортери. Економічне суперництво за ресурси та ринки збуту на світовій арені призводить до військово-політичної та економічної напруженості у багатьох регіонах планети. Обґрунтовано, що зростання військової могутності економічно розвинених країн із демократичним устроєм зміцнює міжнародну безпеку, підвищує стабільність на світових ринках, забезпечує стабільну позитивну динаміку ВВП та стимулює науково-технічний прогрес.

7. Встановлено, що Україна, маючи достатній внутрішній природно-ресурсний, продовольчий і людський потенціали для розвитку, не змінює своїх позицій у рейтингу глобальної конкурентоспроможності. Причиною цього явища є дестабілізація економічної ситуації в країні через існування потужного суперника – Росії, яка застосовує проти України різні методи боротьби, в тому числі елементи гібридної війни, провокування збройних конфліктів, інформаційну пропаганду. За результатами оцінки позиціонування України в рейтингу глобальної конкурентоспроможності зроблено точковий та інтервальний прогнози її позицій, на основі яких з високою імовірністю можна стверджувати, що прогнозні значення показника знаходяться в розрахованих межах.

8. Обґрунтовано, що Україна може підвищити власний статус у процесах економічного суперництва через такі напрями: підвищення позицій у рейтингу глобальної конкурентоспроможності (для цього на основі факторного аналізу виявлені ті показники, які найбільше впливають на позиції України); створення стабільно працюючого кластера продукції сільського господарства (як сировини, так і готової продукції) на світових ринках, оскільки за окремими позиціями Україна перебуває серед лідерів, а питання продовольчої безпеки загострюється з

кожним роком; розширення політичної й економічної співпраці, що відкриє нові ринки збуту; перегляд структури експорту, який має сировинну природу; мілітаризація економіки поряд з ефективним стимулюванням збільшення обсягів експорту озброєння і військової техніки.

9. Зважаючи на потребу зменшення негативних наслідків впливу економічного суперництва на національні економіки, визначено стратегічні пріоритети для подолання країнами негативних наслідків від дій суперників у глобальній економіці, в тому числі: стимулювання активного розвитку внутрішнього ринку з одночасним збільшенням платоспроможності національних покупців і переорієнтацією експортоорієнтованих виробництв на забезпечення потреб внутрішнього ринку; проведення ефективної антикорупційної політики; переведення національних фінансових ресурсів із-за кордону та підтримання національних товаровиробників; підтримка відмови від споживання імпортованих товарів за умов наявності виробництва аналогічних вітчизняних товарів; диверсифікація поставок імпортованих енергоносіїв та інших товарів критичного імпорту з нових доступних політично нейтральних ринків; переорієнтація експортних виробництв на нові політично нейтральні та економічно безпечні ринки; введення тимчасових протекціоністських заходів для підтримки національної економіки; розвиток військово-технічного та політико-економічного співробітництва країн; розробка заходів протидії гібридним та інформаційним війнам тощо.

Основні результати дослідження використовуються у діяльності Міжнародної торгової палати ІСС Ukraine, Управління міжнародного співробітництва та фандрайзingu Тернопільської обласної державної адміністрації, Управління стратегічного розвитку міста Тернопільської міської ради, ТзОВ «ДРЕБЕРІС», а також у навчальному процесі Західноукраїнського національного університету.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Гонак І. М. Економічні санкції як інструмент впливу на зовнішню політику країн в умовах «гібридної війни». Інноваційна економіка. 2016. № 11-12. С. 52–59 (0,75 д. а.).
2. Гонак І. М. Ефективні форми прояву економічного суперництва. Сталий розвиток економіки. 2017. № 1. С. 19–25 (0,5 д. а.).
3. Гонак І. М. Технології економічного суперництва як інструмент впливу на глобальні економічні процеси у країнах пострадянського простору. Економічний дискурс. 2017. № 2. С. 48–58 (0,72 д. а.).
4. Гонак І. М. Особливості економічного суперництва на світових ринках паливно-енергетичних ресурсів. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія : Економіка. 2017. № 5 (33). С. 17–25 (0,76 д. а.).
5. Гонак І. М. Технології «керованого хаосу» на валютно-фінансовому ринку. Інноваційна економіка. 2017. № 11-12 (72). С. 236–240 (0,46 д. а.).
6. Гонак І. М. Дослідження особливостей економічного суперництва на світових ринках зброї: світ і Україна. Подільський вісник: сільське господарство, техніка, економіка. 2017. Вип. 27. С. 246–255 (0,72 д. а.).

7. Гонак І. М. Державний контроль як інструмент забезпечення національної безпеки в умовах зростання інтенсивності економічного суперництва. Економічний дискурс. 2018. Вип. 1. С. 51–61 (0,73 д. а.).

8. Гонак І. М. Протекціонізм у забезпеченні економічної стабілізації країн: переваги та недоліки надмірного регулювання ЗЕД. Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку. Серія : Економіка та менеджмент. 2018. № 14. С. 51–59 (0,49 д. а.).

9. Гонак І. М. Теоретичні основи функціонування світового ринку золота. Економічний дискурс. 2018. № 4. С. 7–15 (0,65 д. а.).

10. Гонак І. М. Наслідки Революції Гідності та російсько-української війни 2014–2018 рр. як позитивний фактор економічного суперництва країн та успішності проведення реформ в Україні. Подільський вісник: сільське господарство, техніка, економіка. 2018. Вип. 29. С. 147–156 (0,65 д. а.).

11. Гонак І. М. Створення Православної церкви України та надання їй Томосу про автокефалію: національна безпека та економічний ефект. Сталий розвиток економіки. 2019. № 1. С. 36–43 (0,7 д. а.).

12. Гонак І. М. Ефективність національного експорту озброєння і військової техніки та її вплив на ВВП країни як елемент економічного суперництва країн. Інноваційна економіка. 2019. № 1-2. С. 94–100 (0,6 д. а.).

13. Гонак І. М. Реформування збройних сил країни та військово-патріотичного виховання як стратегічна перевага в економічному суперництві країн в глобальній економіці. Інноваційна економіка. 2019. № 7-8. С. 34–44 (0,75 д. а.).

14. Гонак І. М. Реформування ринку землі в Україні: фінансово-економічні та суспільно-політичні аспекти. Інноваційна економіка. 2020. № 1-2. С. 51–58 (0,55 д. а.).

15. Гонак І. М., Карп І. М. Сучасні тенденції та проблеми експорту продовольства і сільськогосподарської сировини України. Економіка і митно-правові відносини. 2017. № 2. С. 69–77 (особистий внесок автора: проаналізовано проблеми експорту сільськогосподарської сировини та її вплив на економічне суперництво країни) (0,32 д. а.).

16. Gonak I. M., Karp I. M. Study of features of economic competition at world markets of food and agricultural raw materials in the context of food safety provision. EUREKA: Social and Humanities. 2017. № 6. P. 8–15 (особистий внесок автора: обґрунтовано економічне суперництво країн на світових ринках сільськогосподарських товарів) (0,35 д. а.).

Опубліковані праці апробаційного характеру:

17. Гонак І. М. Форми прояву економічного суперництва країн у глобальній економіці. Проблеми глобалізації та регіоналізації світової економіки : зб. тез доп. Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. студ. та молод. вчен. (м. Тернопіль, 14–15 квіт. 2016 р.). Тернопіль : ТНЕУ, 2016. С. 46–49 (0,15 д. а.).

18. Гонак І. М. Засоби протидії елементам економічного протистояння. Науковий диспут: питання економіки, підприємництва та фінансів : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпропетровськ, 5–6 серп., 2016 р.). Дніпропетровськ : Перспектива, 2016. С. 17–19 (0,15 д. а.).

19. Гонак І. М. Міжнародні економічні санкції як ефективний інструмент забезпечення міжнародної безпеки. Формування та розвиток інноваційного потенціалу економіки України : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Ужгород, 17–18 лют. 2017 р.). Ужгород : Вид. дім «Гельветика», 2017. С. 13–15 (0,21 д. а.).

20. Гонак І. М. Ембарго як інструмент економічного протистояння. International Scientific Conference Innovative Economy: Processes, Strategies, Technologies : Conference Proceedings, Part I. (Kielce, January 27, 2017). Kielce : Baltija Publishing, 2017. С. 21–23 (0,21 д. а.).

21. Гонак, І. М. Особливості прояву нових форм протекціонізму в умовах підвищення інтенсивності економічного суперництва. Перспективи розвитку національної економіки в умовах змін ринкового середовища : зб. тез наук. робіт учасн. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 11–12 серп. 2017 р.). Одеса : ЦЕДР, 2017. С. 12–15 (0,22 д. а.).

22. Гонак І. М. Переваги України як експортера продовольства і сільськогосподарської сировини на світових ринках. Моделювання та прогнозування соціально-економічного міжнародного співробітництва : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 1–2 верес. 2017 р.). Київ : Тавр. нац. ун-тет ім. В. І. Вернацького, 2017. С. 7–11 (0,21 д. а.).

23. Гонак І. М. Конкурентні переваги та перспективи України на світових ринках озброєння та військової техніки. International Scientific Conference Corporate Governance: Strategies, Processes, Technology : Conference Proceedings (Kaunas, October 20th, 2017). Kaunas : Baltija Publishing, 2017. С. 4–6 (0,21 д. а.).

24. Гонак І. М. Запровадження економічних санкцій як вияв прагматичного протекціонізму США в умовах зростання інтенсивності економічного суперництва на світовому сировинному паливно-енергетичному ринку. From the Baltic to the Black Sea: the Formation of Modern Economic Area: International Scientific Conference Proceedings (Riga, August 19th, 2017). Riga : Baltija Publishing, 2017. С. 10–12 (0,21 д. а.).

25. Гонак І. М. Економічне суперництво як невід’ємний елемент міжнародних економічних відносин. Фінансово-економічний розвиток України в умовах трансформаційних перетворень : матеріали VII Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Львів, 26 квіт. 2018 р.). Тернопіль : Крок, 2018. С. 40–41 (0,12 д. а.).

26. Гонак І. М. Особливості торгівлі паливними ресурсами на світовому ринку. Проблеми сучасної Європи та України : зб. тез доп. Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. студ. та молод. вчен. (м. Тернопіль, 25–26 трав. 2018 р.). Тернопіль : ТНЕУ, 2018. С. 79–81 (0,14 д. а.).

27. Гонак І. М. Майнінг криптовалют: економічний аналіз. Цифрова економіка: тренди та перспективи : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 25 жовт. 2018 р.). Тернопіль : Осадца Ю. В., 2018. С. 59–61 (0,17 д. а.).

28. Гонак І. М. Окремі фінансово-економічні та юридичні аспекти формування ринку землі в Україні. Вектори розвитку науки і бізнесу в глобальному середовищі: тренди та перспективи : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 7 листоп. 2019 р.). Тернопіль : ТНЕУ, 2019. С. 59–61 (0,21 д. а.).

29. Гонак І. М. Створення Православної церкви України та надання їй Томосу про Автокефалію: економічний ефект. Проблеми сталого, креативного і

прозорого розвитку: глобальний, європейський та український виміри : матеріали Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. студ. та мол. вчен. (м. Тернопіль, 14–15 берез. 2019 р.). Тернопіль : ТНЕУ, 2019. С. 100–102 (0,16 д. а.).

30. Гонак І. М. Утворення Православної Церкви України та надання їй Томосу про автокефалію як фактор забезпечення національної безпеки України. Україна в умовах трансформації міжнародної системи безпеки : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 15–16 трав. 2019 р.). Львів : Ф-т міжнар. відносин ЛНУ ім. І. Франка, 2019. С. 19–24 (0,2 д. а.).

31. Гонак І. М., Іващук І. О. Потреба у реформах управління землями сільськогосподарського призначення як переваги в економічному суперництві країн у глобальній економіці. Управління та раціональне використання земельних ресурсів в новостворених територіальних громадах: проблеми та шляхи їх вирішення : матеріали IV Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Херсон, 4–5 берез. 2020 р.). Херсон : ХДАУ, 2020. С. 260–262 (особистий внесок автора: обґрунтовано проведення реформ в управлінні землями сільськогосподарського призначення в економічному суперництві) (0,08 д. а.).

32. Гонак І. М. Проблемні аспекти Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов обігу земель сільськогосподарського призначення». Вплив кліматичних змін на просторовий розвиток територій Землі: наслідки та шляхи вирішення : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Херсон, 11–12 черв. 2020 р.). Херсон : ДВНЗ «ХДАУ», 2020. С. 19–22 (0,15 д. а.).

33. Гонак І. М. Економічна політика України щодо громадян України у 2020 році: історичні аналогії. Перспективи розвитку науки і бізнесу в глобальному середовищі : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 20 трав. 2020 р.). Тернопіль : ФОП Осадца Ю. В., 2020. С. 25–29 (0,21 д. а.).

34. Гонак І. М. «Закінчення епохи бідності»: аналіз динаміки економічного зростання у 2016-2020 рр.. Сучасні тенденції забезпечення ефективності економіки держави : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 12 верес. 2020 р.). Київ : ГО «Київ. екон. наук. центр», 2020. С. 35–39 (0,15 д. а.).

35. Гонак І. М. Проблемні аспекти права власності банків на землю сільськогосподарського призначення. Перспективи розвитку освіти, науки і бізнесу в глобальному середовищі : матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 23 жовт. 2020 р.). Тернопіль : Осадца Ю. В., 2020. С. 39–40 (0,15 д. а.).

АНОТАЦІЯ

Гонак І. М. Стратегічні імперативи економічного суперництва країн у глобальній економіці. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.02 – світове господарство і міжнародні економічні відносини. – Західноукраїнський національний університет. – Тернопіль, 2021.

Дисертаційна робота присвячена дослідженню теоретико-методичних засад формування стратегічних імперативів економічного суперництва країн у глобальній економіці та розробці практичних рекомендацій щодо підвищення ролі економічного суперництва України. Науково обґрунтовано основні положення теоретичної моделі економічного суперництва країн у глобальній економіці з виокремленням базових імперативів. Аргументовано роль конкуренції як драйвера

економічного суперництва. Проаналізовано середовище економічного суперництва країн та визначено роль глобальних і національних інституцій у регулюванні цих процесів. Запропоновано методичні підходи до оцінювання економічного суперництва країн. Розкрито основні технології економічного суперництва країн. Здійснено аналіз економічного суперництва країн на сировинних ринках, обґрунтовано роль імперативу мілітаризації національних економік. Визначено конкурентні переваги в економічному суперництві України, розроблено пропозиції щодо підвищення її конкурентоспроможності. Окреслено стратегічні пріоритети зменшення негативного впливу суперництва на економіки країн.

Ключові слова: глобальна економіка, економічне суперництво країн, конкурентні переваги, конкурентоспроможність, міжнародна торгівля, мілітаризація економік, протекціонізм, сировинні економіки, стратегічні імперативи.

АННОТАЦІЯ

Гонак І. М. Стратегические императивы экономического соперничества стран в глобальной экономике. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.02 – мировое хозяйство и международные экономические отношения. – Западноукраинский национальный университет. – Тернополь, 2021.

Диссертация посвящена исследованию теоретико-методических основ формирования стратегических императивов экономического соперничества стран в глобальной экономике и разработке практических рекомендаций по повышению роли экономического соперничества для Украины. Научно обоснованы основные положения теоретической модели экономического соперничества стран в глобальной экономике с выделением основных императивов. Аргументирована роль конкуренции как драйвера экономического соперничества. Проанализирована среда экономического соперничества стран и определена роль глобальных и национальных институтов в регулировании этих процессов. Предложены методические подходы к оценке экономического соперничества стран. Раскрыты основные технологии экономического соперничества стран. Осуществлен анализ экономического соперничества стран на сырьевых рынках, обоснована роль императива милитаризации национальных экономик. Определены конкурентные преимущества в экономическом соперничестве Украины и разработаны предложения по повышению ее конкурентоспособности. Определены стратегические приоритеты уменьшения негативного влияния соперничества на экономики стран.

Ключевые слова: глобальная экономика, экономическое соперничество стран, конкурентные преимущества, конкурентоспособность, международная торговля, милитаризация экономик, протекционизм, сырьевые экономики, стратегические императивы.

ANNOTATION

Gonak I. M. Strategic imperatives of economic competition in the global economy. – Manuscript.

The thesis for the degree of candidate of economic sciences, speciality 08.00.02 – world economy and international economic relations. – West Ukrainian National University. – Ternopil, 2021.

The dissertation (The thesis) is devoted to research of theoretical and methodical bases of formation of strategic imperatives of economic competition of the countries in global economy and development of practical recommendations on increase of a role of economic competition in foreign policy of Ukraine.

It is substantiated that the processes of globalization in the XXI century, along with the benefits for countries, exacerbate the existing challenges for national economies, which they can not always resist. It is established that the global economy has created a favorable environment for countries to quickly change their positioning in the global space, using even prohibited methods of competition. The main provisions of the theoretical model of economic competition in the global economy are scientifically substantiated. The essence of economic competition, levels of implementation and its strategic imperatives are revealed. The role of competition as a driver of economic rivalry is substantiated. The environment of economic rivalry of countries is analyzed and the role of global and national institutions in the regulation of these processes is determined.

Methodical approaches to the assessment of economic rivalry of countries are offered. It is proved that there is a steady tendency in the world to divide countries into clubs according to the level of competitiveness, the matrix of countries' transitions between clubs is calculated.

The main technologies of economic rivalry used by countries are revealed. An analysis of state intervention in international trade through the introduction of restrictive measures confirmed and identified countries by the level of their application. The main problems that determine the transition of economic rivalry to the phase of confrontation are identified. It is substantiated that countries use both economic weapons and military operations to achieve their own economic interests.

The peculiarities of the competition of countries in the markets of food and agricultural raw materials are highlighted. The measures that exporters and importers of food and agricultural raw materials use to influence these markets are systematized. The state of economic competition in the raw materials industries, in the markets of high-tech production and weapons is revealed and the peculiarities of the behavior of importing and exporting countries are revealed.

The competitive advantages in the economic rivalry of Ukraine are determined and the proposals on increase of its competitiveness are developed. An interval forecast of its position in the global competitiveness rating is made. A multifactor linear model of dependence of economic competitiveness of countries on imperatives of economic rivalry is constructed. The dependences of economic rivalry on the quantitative indicators of the main imperatives are established. Strategic priorities for reducing the negative impact of rivalry on the economies of countries are outlined.

Key words: global economy, economic rivalry of countries, competitive advantages, competitiveness, international trade, militarization of economies, protectionism, raw materials economies, strategic imperatives.

Підписано до друку 19.03.2021 р.
Формат 60x90/16. Гарнітура Times.
Папір офсетний. Друк на дублікаторі.
Умов. друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 1,0.
Зам. № А015-21. Тираж 150 прим.

Видавець та виготовлювач
Західноукраїнський національний університет
вул. Львівська, 11, м. Тернопіль 46009

*Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців ДК № 3467 від 23.04.2009 р.*

Видавничо-поліграфічний центр «Університетська думка»
вул. Бережанська, 2, м. Тернопіль 46009
тел. (0352) 47-58-72
E-mail: edition@wunu.edu.ua